

Poznańska szkoła budowlana na Rybakach kształci techników budownictwa od stu lat

Mgr inż. arch. Dorota Rajewska-Durniewicz, Zespół Szkół Budownictwa Nr 1 w Poznaniu

1. Wprowadzenie

W XIX wieku na terenie Niemiec powstało kilkadziesiąt szkół budowlanych – Königliche Baugewerkschule. Taka szkoła powstała również w 1891 roku w Poznaniu. Część tych szkół była utrzymywana przez państwo, a część tak jak szkoła w Poznaniu przez państwo i miasto. Początkowo miała siedzibę w budynku szkoły realnej przy ulicy Wrocławskiej. Wraz z powołaniem nowej szkoły rozpoczęto budowę nowego gmachu na działce między obecnymi ulicami: Rybaki, Łąkową i Krakowską. Od północy przylegały działki przeznaczone pod budowę mieszkaniową. Zajęcia w nowym budynku rozpoczęły się w 1894 roku. Była to ważna instytucja dla rozwoju miasta, kształcąca średnie kadry budowlane. W 1919 roku po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w budynku na Rybakach rozpoczęła działalność Państwowa Szkoła Budownictwa. Jej dyrektorem został Jan Rakowicz. Wcześniej, w latach 1891–1897 był jedynym nauczycielem w nowo założonej w Poznaniu szkole budowlanej. Za aktywną działalność w organizacjach polskich władze niemieckie przeniósł go do Zgorzelca i Magdeburga. W 1919 r. powrócił do Poznania i zorganizował polską szkołę, nowy zespół pedagogiczny oraz nowe profile nauczania. W przyszłym roku minie sto lat od czasu powołania polskiej szkoły budowlanej w Poznaniu [1, 2].

2. Charakterystyka obiektu

Monumentalny budynek szkoły stanął wewnątrz fragmentu miasta powstałego po niwelacji zabudowań obronnych w pobliżu nieistniejącej już wtedy Bramy Wildeckiej. Dawna widokówka pokazuje budynek szkoły budowlanej Königliche Baugewerkschule oraz budynek Wagnersche Höhere Töcherschule (w literaturze funkcjonuje również nazwa Wagnersche Höhere Mädchenschule, w tym budynku mieści się dzisiaj VI Liceum Ogólnokształcące), które to budynki nie są jeszcze otoczone zabudową mieszkaniową. Widoczne są wieże kościoła na Placu Bernardyńskim i fasada kościoła pw. Bożego Ciała (rys. 1) [3].

3. Budynek

Budynek szkoły budowlanej został wzniesiony jako wolno stojący na działce między ulicami: Rybaki, Krakowską, Łąkową. W połowie ubiegłego wieku dokonano rozbudowy o skrzydło przylegające do budynku mieszkalnego na działce przy ul. Rybaki 16. Starszą część zwyczajowo określa się budynkiem głównym, nową – przybudówką.

Budynek główny jest obiektem czterokondygnacyjnym w całości podpiwniczonym z dostępnym poddaszem. Długość budynku wynosi 41,30 m, a szerokość 19,82 m. Ściany nośne budynku tworzą układ podłużny o trzech traktach, z których środkowy – korytarzowy jest węższy od zewnętrznych mieszczących sale lekcyjne, aulę i pomieszczenia administracyjne i klatkę schodową. Ściany budynku są murowane z cegły ceramicznej pełnej. Grubość ścian zmienia się wraz z wysokością budynku.

Budynek ma zaakcentowaną środkową część ryzalitem mieszczącym na parterze – część wejściową, na pierwszym piętrze – pomieszczenia dyrekcji, a na drugim – aulę, reprezentacyjne pomieszczenia związane z zarządzaniem szkołą. Od strony ul. Łąkowej klatka schodowa i pomieszczenia po obu jej stronach tworzą płytki zdwojony ryzalit. Elewacja od strony ul. Rybaki jest 13-osiowa, od strony ul. Łąkowej 12-osiowa.

Cegła użyta do wzniesienia budynku ma wymiary 25×12×6,5 cm – to tzw. „cegła cesarska”. W przypadku budynków państwowych obowiązkowe było korzystanie z nich. Na elewacji wykonane są warstwy główkowe. Do wykonania detali na elewacji użyto kształtek i cegieł o ciemniejszym spieku. Powierzchnia zewnętrzna budynku głównego wykonana jest z cegieł licowych i spoinowana zaprawą cementową. Cegły w warstwie licowej mają układ główkowy. Co siódma

Rys. 1. Budynek Königliche Baugewerkschule (źródło: fragment pocztówki ze zb. M. Skrzypczaka [3])

Rys. 2. Widok od strony ul. Rybaki – XIX/XX w. (źródło: <http://www.lepszypoznan.pl/2018/04/14/kalendarium-poznanskie-14-kwietnia.html>)

Rys. 3. Widok od strony ul. Łąkowej – XIX/XX w. (źródło: archiwum autora)

Rys. 4. Widok od strony ul. Rybaki – widok współczesny (źródło: archiwum autora)

Rys. 5. Widok od strony ul. Łąkowej – widok współczesny (źródło: archiwum autora)

Rys. 6. Cokół budynku – widoczne kształtki (źródło: archiwum autora)

Rys. 7. Płyciny podokienne (źródło: archiwum autora)

Rys. 8. Gzyms międzykondygnacyjny (źródło: archiwum autora)

Rys. 9. Gzyms wieńczący (źródło: archiwum autora)

warstwa jest wykonana z cegły o ciemniejszym spieku i jest cofnięta w stosunku do płaszczyzny elewacji, tworząc na elewacji poziome linie (rys. 2–5).

Zdjęcia budynku z okresu przelomu wieków XIX i XX wskazują, że ostatnia kondygnacja była inaczej rozwiązana niż współcześnie. Dziewiętnastowieczne szklane ściany sugerują, że w tych pomieszczeniach mogły być prowadzone zajęcia rysunku odręcznego i technicznego.

Część cokołowa budynku jest wysunięta na zewnątrz względem płaszczyzny elewacji – połączenie cokołu i ściany wykonano przy użyciu specjalnych kształtek ceramicznych (rys. 6). Z cegiel wykonano również elementy podziału poziomego elewacji (gzymsy międzykondygnacyjne (rys. 8) i wieńczące

(rys. 9) i pola płycin pod oknami (rys. 7) oraz dekoracja przęsła ogrodzenia.

4. Komunikacja

Do budynku prowadzą trzy wejścia. Główne wejście od strony ul. Rybaki znajduje się w części ryzalitowej fasady zachodniej (rys. 10). Główne drzwi znajdują się we wnęce i prowadzą do nich cztery zewnętrzne stopnie. Wejście od strony ul. Rybaki jest wyraźnie ważniejsze z bogato opracowanym westybulum i kamiennymi stopniami klatki schodowej.

Od strony ul. Łąkowej wejście usytuowane jest na wprost furtki w środkowej części płytkiego zdwojonego ryzalitu (rys. 11).

Rys. 10. Wejście od ul. Rybaki (źródło: archiwum autora)

Rys. 11. Wejście od ul. Łąkowej (źródło: archiwum autora)

Rys. 12. Wejście od ul. Krakowskiej (źródło: archiwum autora)

Rys. 13. Fragment posadzki na podestach klatki schodowej (źródło: archiwum autora)

Do wejścia prowadzi sześć stopni. Wejście doprowadza na podest klatki schodowej, której biegi są skierowane na parter i do części piwnicznej budynku. Na zewnętrznej ścianie budynku zachowała się lampa z nazwą ulicy numerem Łąkowa 11. W dokumentach pojawiają się w różnych okresach dwa adresy szkoły: Rybaki 17 i Łąkowa 11.

W budynku jest jeszcze jedno wejście – od strony ulicy Krakowskiej z poziomu terenu i prowadzi wprost do części piwnicznej (rys. 12). Było ono wykorzystywane jako wejście do części mieszkalnej usytuowanej w południowo-wschodniej części budynku.

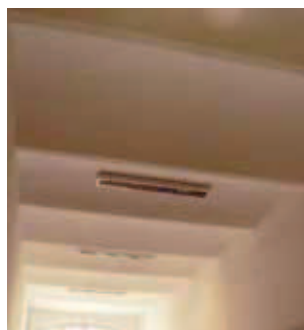
Klatka schodowa łącząca wszystkie kondygnacje jest dwubiegowa powrotna prawoskrętna ze ścianą o grubości 50 cm w wewnętrznej części. Każdy bieg klatki schodowej ma 13 stopni o wysokości 16 cm i szerokości 31 cm. Stopnie klatki schodowej podobnie jak korytarze są wykończone lastriko, jedynie stopnie prowadzące z trzeciego piętra na strych mają wykończenie drewniane. Wygląd części podniebiennej biegu schodowego pozwala sądzić, że płyta biegowa jest ceramiczna.

Podesty klatki schodowej i podesty na poziomie wejść do budynku od strony ul. Łąkowej i ul. Rybaki wykończone są płytkami terakotowymi w odcieniach brązu i beżu. Płytki tworzą wzdłuż ścian kolorowy geometryczny wzór meandru. Wewnętrzne pole stanowią ośmiokątne jasne duże płytki i uzupełniające je małe ciemne, kwadratowe (rys. 13).

5. Stropy

W głównym budynku szkoły stropy nad pomieszczeniami piwnicznymi oraz w korytarzach wszystkich kondygnacji wykonane są jako sklepienia ceglane odcinkowe oparte na dwuteowych belkach stalowych w rozstawie 150 cm (rys. 14). Kondygnacja piwniczna ma wysokość 3,80 m w świetle. Pomieszczenie pracowni sztukatorskiej jest zagłębione i ma wysokość 4,50 m. W tym pomieszczeniu przekrycie stanowią dwa stalowe podciąg i oparte na nich i na ścianie sklepienie ceramiczne (rys. 15).

Przekrycie sal lekcyjnych stanowi układ dwuteowych stalowych podciągów opartych na ścianach wewnętrznych i filarkach

Rys. 14. Strop na korytarzu budynku (źródło: archiwum autora)

Rys. 15. Sklepienie ceglane w pracowni sztukatorskiej (źródło: archiwum autora)

międzyokiennych w ścianie zewnętrznej. Prostopadle do nich oparte są belki stropu drewnianego.

6. Dach

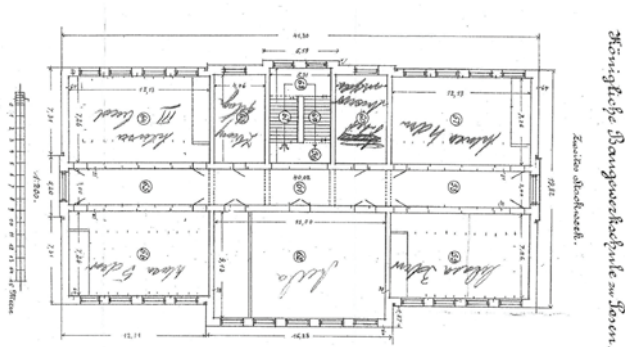
Zakończenie budynku stanowi dach wielopołaciowy o konstrukcji drewnianej kryty papą ułożoną na deskowaniu. Więźba wykonana jest z elementów pełnowymiarowych. W części belek i słupów została zniszczona struktura drewna przez owady (rys. 16, 17).

Rys. 16. Więzar płatwiowokleszczowy więźby dachowej (źródło: archiwum autora)

Rys. 17. Konstrukcja dachowa w części bocznej budynku, nad salami lekcyjnymi (źródło: archiwum autora)

Rys. 18. Rzut drugiego piętra budynku szkoły (źródło: archiwum szkolne ZSB Nr 1)

7. Sale lekcyjne

Salę lekcyjne mają szerokość 7,00 m, 7,13 m, 7,24 m – szerokość zmienia się wraz z kolejnymi kondygnacjami, ze względu na zmianę grubości ścian wyższych kondygnacji. Stolarka drzwiowa na korytarzach wszystkich kondygnacji wskazuje, że sale miały dwa wejścia z dwóch stron sali. Część sal została podzielona ścianami. Obecnie na parterze, pierwszym i drugim piętrze są usytuowane sanitariaty, których pierwotnie w budynku nie było. Pomieszczenia higieniczno-sanitarne znajdowały się w osobnym budynku dostępnym z podwórza. Wysokość sal lekcyjnych wynosi 3,97 m w świetle. Środkową część drugiego piętra zajmuje aula, której wymiary wynoszą 8,88 m × 14,84 m, a wysokość 6,76 m. Do auli prowadzi dwoje bogato zdobionych drzwi, ale na wcześniejszych rysunkach znajduje się jeszcze jeden otwór drzwiowy w środkowej części dłuższej ściany. Brak wzmianki o tym, czy rzeczywiście go wykonano. Bez odkrywek tynkarskich trudno ustalić pierwotny stan faktyczny. W archiwum szkolnym zachowała się część dokumentacji budynku szkoły, między innymi rzut II piętra pokazany na rysunku 18 (na rysunku późniejsze uwagi w języku polskim, naniesione po 1919 r.).

8. Detale architektoniczne w budynku szkoły

We wnętrzach szkoły zastosowano detale sztukatorskie do dekoracji ścian i stropów głównych pomieszczeń budynku, tj. reprezentacyjnego wejścia (rys. 19) i auli (rys. 20) oraz do zaakcentowania elementów konstrukcyjnych korytarzy i klatki schodowej (rys. 21 i 22).

Rys. 19. Westybul (źródło: archiwum autora)

Rys. 20. Aula (źródło: archiwum autora)

Rys. 21. Detal klatki schodowej piwnicy (źródło: archiwum autora)

Rys. 22. Detal klatki schodowej III piętra (źródło: archiwum autora)

Rys. 23. Słupek ogrodzenia (źródło: archiwum autora)

Rys. 24. Przęsła ogrodzenia od strony ul. Łąkowej (źródło: archiwum autora)

9. Otoczenie obiektu

Wokół budynku szkoły wykonano ogrodzenie, które częściowo zachowało się w niezmienionej formie. Od strony ul. Łąkowej i częściowo od strony ul. Krakowskiej oraz między skwerem i bocznym wejściem do budynku zachowało się murowane ogrodzenie z metalowymi elementami charakterystyczne dla budynków użyteczności publicznej dziewiętnastowiecznego Poznania (rys. 23 i 24).

10. Podsumowanie

Budynek szkoły budowlanej na Rybakach jest nieodłącznym elementem krajobrazu miejskiego ze względu na swój charakterystyczny wygląd, ale także dlatego, że od stulecia kształci techników budownictwa. W budynku na Rybakach od początku była szkoła budowlana. Dla wszystkich techników budynek jest zbiorem podręcznikowych przykładów elementów i detali architektonicznych.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Rakowicz J., Kronika Państwowej Szkoły Budownictwa i Szkoły Mierniczej w Poznaniu z pięciolecia od początku 1919 do początku r. 1924, Drukarnia Św. Wojciecha Poznań 1924 r.
- [2] Twardowski W., Sprawozdanie za 15-letni okres istnienia szkoły 1919/20–1933/34, Państwowa Szkoła Budownictwa i Mierniczo-Melioracyjna w Poznaniu
- [3] Wiesiołowski J., Kronika Miasta Poznania, Półwiejska i okolice, Wydawnictwo Miejskie 2007 r.